

Materiały do poznania rozmieszczenia Scarabaeoidea (Coleoptera) Polski. Część 2. Bolboceratidae, Geotrupidae i Trogidae

Contributions to the knowledge Scarabaeoidea (Coleoptera) of Poland.
Part 2. Bolboceratidae, Geotrupidae and Trogidae

Marek BUNALSKI

Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska, Wydział Rolnictwa, Ogrodnictwa i Biotechnologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, e-mail: marek.bunalski@up.poznan.pl, ORCID: 0000-0001-6969-7625

ABSTRACT. The paper presents data on the occurrence of 1 species from the family Bolboceratidae, 5 species from the family Geotrupidae, and 2 species from the family Trogidae in various regions of Poland. The data, obtained during field studies and observations conducted over the past 40 years, are supplemented with historical materials from the author's collection.

KEY WORDS: chorology, biology, ecology, new data.

Cel i metody

Celem niniejszego opracowania jest uzupełnienie informacji dotyczących występowania w różnych regionach kraju chrząszczy z rodziny grzybolcowatych (Bolboceratidae), żukowatych (Geotrupidae) i modzelatkowatych (Trogidae). Większość danych pochodzi z badań i obserwacji terenowych prowadzonych przez autora (M.B.) na przestrzeni ponad czterech dekad. W opracowaniu wykorzystano także materiały i obserwacje przekazane przez inne osoby oraz pochodzące z kolekcji historycznych Przeczonywanych w zbiorze autora. W tekście oznaczono je następującymi skrótami:

A.J. – A. JANICKI, B.M. – Borys MALKIN, J.G. – Jerzy M. GUTOWSKI, J.N. – Janusz NOWACKI, K.P. – Krzysztof PAŁKA, L.B. – Lech BUCHHOLZ, M.W. – Mieczysław WĘGRZECKI, P.B. – Paweł BUCZYŃSKI, P.S. – Paweł STACHOWIAK, R.D. – Roland DOBOSZ, R.W. – Roman WĄSALA, S.P. – Paweł SIENKIEWICZ, W.K. – Wojciech KUBASIK, S.Z. – Szczepan ZIARKO, T.Ż. – Tadeusz ŻŁOWODZKI.

Taksony podano w układzie alfabetycznym, a ich nazewnictwo przyjęto za „Digital Catalogue of Biodiversity of Poland” (BUNALSKI i in. 2022). Podział, układ i zakres regionów zoogeograficznych przyjęto za „Katalogiem Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1983), a kwadraty UTM w obrębie regionów uporządkowano alfabetycznie.

W pracy zastosowano ponadto następujące skróty:
ad – przy,
idem – tamże,
leg. – podał,
l-ctwo – leśnictwo,
odch. – odchody,
oddz. – oddział leśny,
P.N. – Park Narodowy,
rez. – rezerwat,
vic. – w okolicy.

Wyniki

Poniżej przedstawiono dane faunistyczne dotyczące występowania w różnych regionach Polski 1 gatunku z rodziny grzybolcowatych (Bolboceratidae), 5 gatunków z rodziny żukowatych (Geotrupidae) i 2 gatunków z rodziny modzelatkowatych (Trogidae).

BOLBOCERATIDAE

Odonteus armiger (SCOPOLI, 1772)

Góry Świętokrzyskie: DB92 l-ctwo Cisów ad Daleszyce, 1-5 VIII 2018, 1♂, tereny leśne, samolówka świetlna, leg. J.N.

Gatunek występujący na obszarze całego kraju, choć z powodu skrytego trybu życia poławiany dosyć rzadko. Zasiedla łąki i obrzeża lasów zlokalizowanych w dolinach rzecznych. Preferuje zbiorowiska łąkowe i murawowe oraz rzadkie lasy porastające

skarpy nadrzeczne, wybierając środowiska mało przekształcone. Tworzy mało liczne populacje o charakterze lokalnym (BUNALSKI 2006). Larwy żerują na podziemnych grzybach. Chrząszcze są aktywne wieczorem i często po zmierzchu przylatują do światła. W swojej typologii zaliczyłem go do grupy P3.1 (BUNALSKI idem).

GEOTRUPIDAE

Anoplotrupes stercorosus (SCRIBA, 1791)

Pobrzeże Bałtyku: WA94 Jarosławiec vic., 17 VI 1986, 1 ex., polygon wojskowy, wydmy, pod odch. ludzi, leg. M.B.

Pojezierze Pomorskie: VU46 rez. Bielinek ad Cedynia, 3 VI 2017, 3 exx., las na skarpie, na drodze, leg. M.B.; XV11 Płytnica ad Tarnówka, 15 III 1989, 1 ex., nad łąką, w locie, leg. A.J.

Pojezierze Mazurskie: DE73 Czarny Piec ad Jedwabno: 13 VII 1981 (1 ex.), 20 VII 1982 (1 ex.), las sosnowy, pod odch. ludzi, leg. M.B.; idem: 30 VI 1983 (2 exx.), 4 VII 1983 (2 exx.), 20 VII 1983 (1 ex.), las sosnowy, na leśnej drodze, leg. M.B.; EF92 Pluszkiejmy, 30 VI 1987, 2 exx., leg. J.G.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: VU83 Jezioro Dolne ad Brody, 17 VI 2021, 8 exx., droga przy jeziorze, na ziemi, leg. M.B.; WT95 l-ctwo Papiernia ad Włoszakowice, 5 VII 1990, 3 exx., oddz. 99, dąbrowa trzcinnikowa, w runie, leg. M.B.; WU75 l-ctwo Dziewanna ad Potrzebowice, 17-18 V 1989, 3 exx., oddz. 75/76, las, w pokarmie piskląt szpaka, leg. M.B.; XT29 Komorniki ad Poznań, 5 V 1995, 1 ex. (martwy), łąka, leg. W.K.; XU13 Sycyn Dolny ad Szamotuły, 5 V 2015, 15 exx., tereny leśne, na drodze, leg. M.B.; XU42 Zielonka ad Poznań, 10 VI 1974, 2 exx., na leśnej drodze, leg. P.S.

Nizina Mazowiecka: DD58 Mława, 2 VII 1981, 1 ex., las mieszany, na ścieżce, leg. M.B.; idem, 21 VII 1988, 2 exx., tereny leśne, na drodze, leg. M.B.; idem, 25 VIII 2023, 1 ex., łąka przy lesie, na drodze, leg. M.B.

Śląsk Górny: CB04 Lasowice Małe ad Kluczbork, 6 IX 1993, 2 exx., pastwisko przyleśne, w odch. bydła, leg. M.B.

Wyżyna Małopolska: DA16 Nadleśnictwo Ojców, 24 V 1948, 1 ex., leg. T.Ż.; DA16 Ojców, Ojcowski P.N., 20 IX 1984, 1 ex., las bukowy, droga na zboczu, leg. M.B.

Wyżyna Lubelska: FB62 Czołki ad Zamość, 7 VI 2011, 1 ex., las mieszany, na drodze, leg. M.B.

Sudety Zachodnie: WS43 Jagniątków: 10 VIII 2020 (1 ex.), 24 IX 2020 (1 ex.), samołówka świetlna, leg. J.N.; WS52 Ściegny ad Karpacz., 13 VI 1990, 1 ex., wilgotne pastwisko, w odch. końskich, leg. M.B.

Beskid Wschodni: EV38 Wrzosowa Polana ad Krempna, Magurski P.N., 28 V 1985, 2 exx., leg. M.B.; EV59 Iwonicz-Zdrój, 24 V 1984, 1 ex., leg. S.Z.

Beskid Zachodni: CV59 góra Barania Góra, 1 ex., 4 VII 1955, leg. M.W.

Tatry: DV25 „Hala Kondratowa”, Tatrzański P.N., 17 V 1956, 1 ex., leg. M.W.; DV25 „Wodogrzmoty Mickiewicza”, Tatrzański P.N., 21 V 1951, 1 ex., leg. M.W.; DV25 „Dolina Tomanowa”, Tatrzański P.N., 24 VI 1962, 1 ex., leg. T.Ż.; idem, 13 VI 1986, 1 ex., leg. L.B.

Bieszczady: FV23 dolina potoku Terebrowy ad Ustrzyki Górne, Bieszczadzki P.N., 21-25 VI 1988, 2 exx., zarośla leg. M.B.; FV23 góra Mała Rawka ad Ustrzyki Górne, 25 VI 1988, 2 exx., pastwisko, leg. M.B.

Jeden z najczęściej obserwowanych w naszym kraju przedstawicieli Geotrupidae. Preferuje środowiska leśne, o różnej żyzności i wilgotności. Nierzadko obserwowany również w zbiorowiskach łąkowych, ale zwykle w miejscach umiarkowanie nasłonecznionych i nieprzesuszonych. Larwy saprofagiczne, odżywiają się butwiejącymi szczątkami roślinnymi. Postacie dorosłe żerują na gnijących szczątkach roślinnych, owocnikach grzybów, olchoch zwierząt, soku wyciekającym z drzew oraz padlinie. Zaliczony przeze mnie do grupy S2.1b (BUNALSKI 2006).

Geotrupes (Geotrupes) spiniger (MARSHAM, 1801)

Nizina Mazowiecka: DD58 Mława, 3 VII 1980, 1 ex., łąka, w trawie, leg. M.B.; idem, 25 IX 1989, 1 ex., w odch. bydła, leg. M.B.

Śląsk Górny: CB04 Lasowice Małe ad Kluczbork, 6 IX 1993, 2 exx., pastwisko przyleśne, w odch. bydła, leg. M.B.

Bieszczady: FV15 Sękowiec, 8 VI 1983, 1 ex., leg. B.M.

Gatunek szeroko rozmieszczony w Polsce, a na zachodzie kraju bywa najliczniej reprezentowanym przedstawicielem rodzaju *Geotrupes*. Preferuje suche pastwiska oraz piaszczyste, dobrze nasłonecznione nieużytki. Na pogórzu i w górach spotykany również na glebach kamienistych. Koprofag, larwy i postacie dorosłe odżywiają się nawozem bydlęcym. Zaliczony przeze mnie do grupy P3.2a (BUNALSKI 2006).

Geotrupes (Geotrupes) stercorarius (LINNAEUS, 1758)

Pojezierze Pomorskie: VU63 Kaleńsko ad Kostrzyn: 21 V 2018 (1♂), 27 VII 2018 (1♀), 31 VII 2018 (2♀♀), 1 VIII 2018 (1♀), 7 VIII 2018 (1♂2♀♀), 15 VIII 2018 (1♀), 28 VIII 2018 (1♂1♀), tereny

leśne, samolówka świetlna, leg. R.W.; VV95 Rokita, 7 IV 1998, 2♂♂1♀, pastwisko, w odch. końskich, leg. S.P.

Pojezierze Mazurskie: DE73 Czarny Piec ad Jedwabno: 23 VII 1982 (1 ex.), 20 VII 1983 (1 ex.), las sosnowy, na drodze, leg. M.B.

Nizina Mazowiecka: DD58 Mława, VII 1979, 1 ex., łąka, w trawie, leg. M.B.; idem, 2 VII 1981, 1 ex., las mieszany, na drodze, leg. M.B.; idem 25 V 1985, 1 ex., suche pastwisko przy nasypie kolejowym, w odch. bydła, leg. M.B.; idem, 3 V 1986, 1 ex., wypasana łąka za olszynami, w odch. bydła, leg. M.B.; idem, 25 IX 1989, 1 ex., w odch. bydła, leg. M.B.

Podlasie: FE02 Osowiec-Twierdza, Biebrzański P.N., 13 IX 2008, 1♀ (martwa), przy drodze, leg. W.K.

Puszcza Białowieska: FD94 Grudki ad Białowieżą, 23-25 V 1990, 1♀, leg. B.M.

Roztocze: FB30 „Stawy Echo” ad Zwierzyniec, Roztoczański P.N., 21 VI 1987, 2♀♀, leg. B.M.; FB30 Zwierzyniec vic., Roztoczański P.N., oddz. 204, 19 IV 1988, 1 ex., łąka śródleśna, wieczorem w locie, leg. L.B.

Bieszczady: FV23 góra Mała Rawka ad Ustrzyki Górne, 25 VI 1988, 1 ex. (martwy), pastwisko, leg. M.B.; FV03 Kalnica vic., 4 VII 1983, 1 ex., do światła, leg. K.P.

Sudety Zachodnie: WS42 góra Chojnik ad Sobieszów, Karkonoski P.N., 10 V 2021, 1♂1♀, łąka pod zamkiem, do światła, leg. R.W.; WS43 Jagniątków, 18 VI 2020, 1♀, samolówka świetlna, leg. J.N.; idem, 11-12 VIII 2022, 1♀, szkółka Karkonoskiego P.N., samolówka świetlna, leg. R.W.

Gatunek występujący na obszarze niemal całego kraju. Preferuje tereny o urozmaiconym urzeźbieniu, zarówno w zbiorowiskach leśnych, jak i otwartych. Koprofag, larwy i postacie dorosłe odżywiają się odchodami różnych gatunków zwierząt i ludzi. Zaliczony przeze mnie do grupy U (BUNALSKI 2006).

Trypocopris (Trypocopris) vernalis vernalis
(LINNAEUS, 1758)

Pojezierze Pomorskie: VU45 Cedynia, 2 VI 2017, 1 ex. (szczątki), na skarpie zasiedlonej przez żołą, leg. M.B.; VU46 rez. Bielinek ad Cedynia, 3 VI 2017, 1 ex., na skarpie, na drodze, leg. M.B.; XV84 Tuchola vic., 14 IX 1994, 2 exx., las sosnowy, na ziemi, leg. M.B.

Pojezierze Mazurskie: DE73 Czarny Piec ad Jedwabno: 17 VII 1982, 2 exx., las sosnowy, pod odch. ludzi, leg. M.B.; idem, 30 VI 1983, 4 exx., las sosnowy, pod odch. sarny, leg. M.B.; idem, 4 VII 1983, 1 ex., las sosnowy, na drodze, leg. M.B.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: VU83 Jezioro Dolne ad Brody, 17 VI 2021, 8 exx., droga przy jeziorze, na ziemi, leg. M.B.; WU84 l-ctwo Mokrz, 2 IV 1988, 1 ex., tereny leśne, wiszące żółte miski, leg. P.S.; XU13 Sycyn Dolny ad Szamotuły, 5 V 2015, 1♀, tereny leśne, na drodze, leg. M.B.

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska: CB63 Osona ad Częstochowa, 24 VI 1979, 1 ex., las mieszany, leg. R.D.

Śląsk Górny: CB04 Lasowice Małe ad Kluczbork, 6 IX 1993, 2♀♀, pastwisko przyleśne, w odch. bydła, leg. M.B.

Wyżyna Lubelska: FB19 Majdan Kozłowiecki, 22 IX 2013, 1 ex., las, na ziemi, leg. P.B.

Jeden z najczęściej obserwowanych w naszym kraju przedstawicieli Geotrupidae. Preferuje gleby przepuszczalne, unikając jednak nadmiernej ekspozycji słonecznej oraz silnego przesuszenia podłoża. Saprofag ze skłonnością do koprofagii – oprócz ekskrementów zwierząt, odżywia się również owocnikami grzybów, szczątkami roślin oraz padliną. Zaliczony przeze mnie do grupy S2.1a (BUNALSKI 2006).

Typhaeus (Typhaeus) typhoeus (LINNAEUS, 1758)

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU13 Sycyn Dolny ad Szamotuły: 23 X 2016 (1♂), 15 X 2017 (1♀), 8 X 2020 (1♂), 1 X 2023 (2♀♀, martwe), 26 XII 2024 (1♀, martwa), 18 III 2025 (1♂), „Dołęga I”, tereny leśne, na piaszczystych drogach, leg. M.B.

Gatunek wykazywany w Polsce głównie z zachodniej części kraju, gdzie zasiedla świetliste bory na piaskach i wydmach oraz wrzosowiska. Koprofag, zakładający gniazda na dużej głębokości. Chrząszcze są aktywne od jesieni do wczesnej wiosny. Występuje bardzo lokalnie i obserwowany jest zwykle pojedynczo. Jedyne krajowe przedstawiciel plemienia Chromogeotrupini. Nieuwzględniony w mojej typologii (BUNALSKI 2006).

TROGIDAE

Trox cadaverinus cadaverinus ILLIGER, 1802

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: VU63 Kaleńsko ad Kostrzyn, 17 VII 2015, 2 exx., tereny leśne, samolówka świetlna, leg. R.W.

Gatunek rzadko obserwowany na obszarze Polski. Zasiedla ciepłe stanowiska na terenach leśnych oraz nasłonecznione stoki wzgórz. Prowadzi skryty tryb życia, odżywiając się wysuszonymi szczątkami padłych zwierząt. Tworzy mało liczne populacje. Zwykle obserwowany w czasie lotów, które odbywa po zapadnięciu zmroku. Zaliczony przeze mnie do grupy S2.1a (BUNALSKI 2006).

Trox scaber (LINNAEUS, 1767)

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU20 Poznań-Ogrody, 29 V – 3 VI 2018, 1 ex., ogród Katedry Entomologii i Ochrony Środowiska UP, samolówka świetlna, leg. M.B.; XU90 Powidz, 22 V 2022, 1 ex., do światła, leg. R.W.; YU01 Ostrowo ad Powidz, 30 V – 2 VI 2018, 1 ex., samolówka świetlna, leg. M.B.

Sudety Zachodnie: WS43 Jagniątków, 25-26 VII 2019, 1 ex., do światła, leg. R.W.

Najczęściej obserwowany w Polsce przedstawiciel rodzaju *Trox*. Zasiada tereny nizinne, pogórza oraz niższe położenia górskie. Keratofag, obserwowany głównie pod przesuszoną padliną, suchymi odchodami, szczątkami roślinnymi i zwierzęcymi oraz w gniazdach ptaków. Lata w ciepłe popołudnia i wieczory, dobrze reagując na przynętę świetlną. Zaliczony przez mnie do grupy S2.1a (BUNALSKI 2006).

Podsumowanie

Przedstawione materiały dotyczące występowania w Polsce 1 gatunku z rodziny Bolboceratidae, 5 gatunków z rodziny Geotrupidae i 2 gatunków z rodziny Trogidae stanowią uzupełnienie informacji zawartych w „Katalogu Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1983) oraz wcześniejszych opracowaniach autora (BUNALSKI 1992, 2006, 2019; BUNALSKI i in. 2013, 2014; BUNALSKI i PRZEWOŹNY 2008, ROSSA i in. 2017).

Większość omówionych gatunków jest szeroko rozmieszczona na obszarze Polski, a ich charakterystykę rozszerzono o typologię zaproponowaną wcześniej przez autora (BUNALSKI 2006). Spośród nich najrzadziej obserwowanym gatunkiem jest *Trox cadaverinus* ILL. Termofil i keratofag, odżywiający się wysuszonymi szczątkami padłych zwierząt. Prowadzi skryty tryb życia i tworzy mało liczne populacje. Zwykle obserwowany bywa w czasie lotów, które odbywa po zapadnięciu zmroku, reagując pozytywnie na przynętę świetlną.

Gatunkiem lokalnym, spotykanym głównie w zachodniej Polsce, jest *Typhaeus typhoeus* (L.). Zasiada on głównie świetliste bory na piaskach i wydmach oraz wrzosowiska. Koprofag, zakładający gniazda na dużej głębokości. Chrzaszczce są aktywne od jesieni do wczesnej wiosny i obserwowane są zwykle pojedynczo.

SUMMARY

The presented materials on the occurrence in Poland of 1 species from the family Bolboceratidae, 5 species from the family Geotrupidae, and 2 species from the family Trogidae supplement the information contained in

the „Catalogue of the Fauna of Poland” (Burakowski et al. 1983) as well as the author's earlier publications (BUNALSKI 1992, 2006, 2019; BUNALSKI et al. 2013, 2014; BUNALSKI and PRZEWOŹNY 2008, ROSSA et al. 2017).

Most of the species discussed are widely distributed across Poland, and their characteristics have been supplemented with the typology previously proposed by the author (BUNALSKI 2006). Among them, the least frequently observed species is *Trox cadaverinus* ILL., a thermophilic keratophage that feeds on desiccated remains of dead animals. It leads a cryptic lifestyle and forms sparse populations. It is usually observed during its flights, which occur after dusk, and it responds positively to light traps.

A local species, found mainly in western Poland, is *Typhaeus typhoeus* (L.). It primarily inhabits open pine forests on sandy soils and dunes, as well as heathlands. This coprophagous beetle builds nests at considerable depths. It is active from autumn to early spring and is usually observed individually.

PIŚMIENNICTWO

- BUNALSKI M. 1992. Nowe dane dotyczące rozmieszczenia w Polsce gatunków z rodzaju *Trox* FABR. (Coleoptera, Trogidae). Wiadomości Entomologiczne, **11** (1): 13-16.
- BUNALSKI M. 2006. Żuki (Coleoptera: Scarabaeoidea) wschodnich rubieży Polski. Studium faunistyczno-ekologiczne części północnej i środkowej. Rozprawy Naukowe AR w Poznaniu, **376**: 1-133.
- BUNALSKI M. 2019. Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 16. Lucanidae, Trogidae, Ochodaeidae i Geotrupidae – uzupełnienia. Wiadomości Entomologiczne, **38** (1): 47-52.
- BUNALSKI M., BYK A., MINKINA Ł. 2022. Digital Catalogue of Biodiversity of Poland — Animalia: Arthropoda: Hexapoda: Insecta: Coleoptera: Polyphaga: Scarabaeoidea. Version 1.3. Polish Biodiversity Information Network. Checklist dataset. <https://doi.org/10.15468/chgmy7>.
- BUNALSKI M., KONWERSKI SZ., RUTKOWSKI T., RUTA R., PRZEWOŹNY M., WĄSALA R. 2014. Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Polski Zachodniej. Cz. 5. Żukowate (Geotrupidae). Wiadomości Entomologiczne, **33** (4): 249-264.
- BUNALSKI M., PRZEWOŹNY M. 2008. Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Polski Zachodniej. Cz. 1. Jelonekowate (Lucanidae) i modzelatkowate (Trogidae). Wiadomości Entomologiczne, **27** (2): 83-89.
- BUNALSKI M., SIENKIEWICZ P., KUBASIK W., KONWERSKI SZ., PAŁKA K. 2013. Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 4. Bolboceratidae. Wiadomości Entomologiczne, **32** (4): 259-265.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1983. Chrzaszczce Coleoptera. Scarabaeoidea, Dascilloidea, Byrrhoidea i Parnoidea. Katalog Fauny Polski. **23**, **9**: 1-294.
- ROSSA R., MICHALCEWICZ J., KUBISZ D., BUNALSKI M. 2017. Materiały do poznania rozmieszczenia modzelatkowatych (Coleoptera: Trogidae) w Polsce. Wiadomości Entomologiczne, **36** (3): 145-152.

Wpłynęło: 24 kwietnia 2025
Zaakceptowano: 2 lipca 2025